

EDITIE ZUID-HOLLAND

WEGWIJZER VOOR WATER- EDUCATIE

De spetterende
mogelijkheden
in uw eigen regio!

Water en Nederland zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De provincie Zuid-Holland is een waterprovincie bij uitstek. **Hier komt water in vele verschillende vormen voor:** van de Noordzee tot polder-slootjes, van grachten tot trekvaarten, van rivieren tot veenplassen en van diepe vaarwegen tot havenkanalen.

Water is zo'n typisch Nederlands onderwerp dat vrijwel alle scholen er aandacht aan besteden en er lessen over zijn opgenomen in het onderwijsprogramma. **Watereducatie gaat over het vergroten en versterken van het waterbewustzijn van jongeren.** Wat betekent het om in een delta te leven? Welke kennis kunnen we delen over de kwaliteit van water en waterbeheer? Wat zijn de mogelijkheden voor studie en beroep in de watersector?

VOOR SCHOLEN IN DE ZUID-HOLLANDSE WATERDRIEHOEK HEEFT WATEREDUCATIE EEN EXTRA DIMENSIE.

HET VERHAAL VAN DE WATER-DRIEHOEK

De Waterdriehoek is het gebied waar de Merwede, een zijtak van de Rijn, en de Maas elkaar ontmoeten. De Waterdriehoek verbindt de erfgoediconen Werelderfgoed Kinderdijk, Nationaal Park de Biesbosch en de historische stad Dordrecht.

Op het snijvlak van de grote rivieren ontwikkelde zich door de eeuwen heen een uniek gebied, waar Zuid-Hollandse verhalen samenkomen: van overstromingen en inpolderingen tot waterbeheer door molens en gemalen. Een rijke historie van scheepsbouwers en waterbouwers, waartoe de wereld van de baggeraars behoort, kenmerkt dit gebied. We zien hier ook dat de grens van land en water verschuift in de tijd. De inrichting van land levert bijzondere natuur met zoet, zout en brak water op.

De ontwikkeling van het waterbeheer van de Middeleeuwen tot nu is goed zichtbaar. Tot op de dag van vandaag zijn er specifieke economische kansen verbonden aan de rivieroever. Het vele erfgoed bij dit verhaal over Zuid-Holland en het water willen we niet alleen behouden, maar moet ook verteld, begrepen en bezocht kunnen worden.

Uw school is om de hoek!

Leren over water is leren over het water in de Waterdriehoek. Uw leerlingen worden zich bewust van de samenhang in hun eigen omgeving. **Waterbeheer** gaat over de molens van Werelderfgoed Kinderdijk, terwijl **Werken aan het water** over de baggerindustrie van Sliedrecht gaat. **Het ontstaan van het landschap** gaat over de Biesbosch en **Waterkwaliteit** gaat over het belang van schoon water voor de inwoners van de Waterdriehoek. **Vijf organisaties in de regio vertellen samen het educatieve verhaal van de Waterdriehoek.** Dit gezamenlijke verhaal vormt een doorlopende leerlijn watereducatie.

Waar zet u op in?

De thema's van de Waterdriehoek zijn vertaald in leerdoelen voor watereducatie in uw eigen regio.

Deze leerdoelen zorgen voor samenhang in uw onderwijsprogramma. Wat wilt u bereiken met watereducatie en waar zet u op in? Met deze leerdoelen kunt u bestaande lesactiviteiten en projecten toetsen op kwaliteit. U kunt ze eenvoudig opnemen als verantwoording van de inhoud van watereducatie op uw school.

Leerdoelen voor watereducatie

KENNIS

De leerling kan uitleggen hoe water onlosmakelijk verbonden is met het wonen en werken in de Waterdriehoek. Denk aan water als bron van inkomsten en voedsel, maar ook aan de risico's van het altijd aanwezige water om ons heen en het werk dat het waterbeheer met zich meebrengt in deze regio.

VAARDIGHEID

De leerling kan de eigenschappen van water en de relatie tussen mens

en water onderzoeken op basis van thema's uit de eigen omgeving:

- Waterbeheer
- Werken aan het water
- Ontstaan landschap
- Waterkwaliteit
- Leven in het water.

ATTITUDE

De leerling kan reflecteren op zijn eigen gedrag om het erfgoed en de kwaliteit van water op een duurzame manier te beschermen voor de toekomst.

ZO ZOU EEN DOORLOPENDE LEERLIJN ERUIT KUNNEN ZIEN:

Vijf organisaties in de Waterdriehoek hebben educatieprojecten ontwikkeld. De geformuleerde leerdoelen passen bij alle aangeboden lokale onderwijsprojecten. U bepaalt zelf met welke projecten in welke leerjaren u aan de slag gaat.

WEIZIGT

Groep 1-2-3-4

Project: Draai je wijzer

Draai je wijzer speelt zich af op het hele terrein van Weizigt. Het is een 'spel' met opdrachten over water en natuur, waarbij kinderen hun zintuigen moeten gebruiken.

NATIONAAL PARK DE BIESBOSCH

Groep 5-6-7-8

Project: Wateronderzoek

De leerlingen gaan met schepnetten en zoekkaarten aan de slag en komen tot de verbazingwekkende ontdekking dat het een drukte van jewelste is in de slotjes van De Biesbosch. Wie vindt er de meeste soorten waterdiertjes? Op school kan gebruik worden gemaakt van een leskist over water.

WERELDERFGOED KINDERDIJK

Groep 7-8

Project: Kinderdijk Werelderfgoed

Wat vertelt Werelderfgoed Kinderdijk ons over 1000 jaar waterbeheer in de Alblasserwaard? Wat maakt dit vernuftige systeem van waterbeheer zo uniek in de wereld? Leerlingen leren wat het betekent dat we in een gebied leven wat onder de zeespiegel ligt.

Geen extra lestijd!

De educatieve projecten binnen de Waterdriehoek sluiten aan bij de kerndoelen. Dat betekent geen extra lestijd, want deze thema's maken al onderdeel uit van uw onderwijsprogramma.

De meerwaarde is dat u met lokale voorbeelden invulling geeft aan de vastgestelde kerndoelen.

Het gaat dus niet om waterkwaliteit in het algemeen, het gaat om de kwaliteit van het water in de Merwede of in de Noord. Het gaat niet om poldermolens in het algemeen, maar om de molens van Werelderfgoed Kinderdijk in de Alblasserwaard.

NATIONAAL PARK DE BIESBOSCH Groep 6-7-8 en brugklas

Project: Griendmuseumpad

Kinderen komen alles te weten over de cultuurhistorie van de Biesbosch. Zo zien de leerlingen hoe de griendwerkers vroeger woonden en leefden. Zij hakten wilgenhout in de Biesbosch en verdienden zo een karige boterham. Van wilgentenen werd vlechtwerk gemaakt voor bijvoorbeeld manden en duigen. Langs het pad staan verschillende griendketen. Om het pad te bereiden, steekt men met de zonnepont het Moldiep over. Bij dit programma hoort een uitgebreid lespakket.

NATIONAAL BAGGERMUSEUM Groep 6-7-8 en VMBO

Project: Bagger, Bagger, Bagger!

Leerlingen maken in 2 of 3 lessen op een interactieve manier kennis met het cultureel erfgoed van de eigen omgeving en met de sector waterbouw waartoe baggeren behoort. Leerlingen leren dat de sector waterbouw nauw verbonden is met de veiligheid en welvaart van ons land en dat werken in deze sector tot één van de leuke mogelijkheden behoort in hun beroepskeuze. Dit project kan aansluiten bij veel vakken, zoals aardrijkskunde, geschiedenis, techniek en mens en maatschappij.

WWW.GESCHIEDENISVANZUIDHOLLAND.NL VO 12-18 jaar

Project: Werk aan de Merwede

In de ontwikkelde lessen en opdrachten is steeds aandacht voor het verleden, het heden én de toekomst van de industrie langs de Merwede. De lessen en opdrachten passen bij lessen geschiedenis, aardrijkskunde, kunst en cultuur en laten zich prima combineren met beroepsoriëntatie. Dit onderwijsprogramma bestaat uit drie lessen over de Merwedegone en er zijn acht verschillende opdrachten voor leerlingen uitgewerkt. U kiest zelf welk onderwerp het meest geschikt is voor uw lessen.

BASISONDERWIJS

Oriëntatie op jezelf en de wereld/ Mens en samenleving

39 De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.

Oriëntatie op jezelf en de wereld/Ruimte

48 Kinderen leren over de maatregelen die in Nederland genomen worden/ werden om bewoning van door water bedreigde gebieden mogelijk te maken.

Kunstzinnige oriëntatie

56 De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

VOORTGEZET ONDERWIJS

Mens en natuur

30 De leerling leert dat mensen, dieren en planten in wisselwerking staan met elkaar en hun omgeving (milieu), en dat technologische en natuurwetenschappelijke toepassingen de duurzame kwaliteit daarvan zowel positief als negatief kunnen beïnvloeden.

Mens en maatschappij

40 De leerling leert historische bronnen te gebruiken om zich een beeld van een tijdvak te vormen of antwoorden te vinden op vragen, en hij leert daarbij ook de eigen cultuurhistorische omgeving te betrekken.

ERFGOEDLIJN WATERDRIEHOEK

WATEREDUCATIEPROJECTEN IN UW REGIO

Er zijn vijf (erfgoed-) organisaties in de regio actief met geschiedenis en waterbeheer. Doordat zij een verhaal in een kader plaatsen, zullen de kinderen van uw school het verhaal sneller begrijpen. Een locatiebezoek is altijd een goede manier om te kunnen begrijpen en te beleven!

We stellen de organisaties aan u voor, zodat u zelf uit het aanbod uw eigen leerlijn over water kunt samenstellen.

1 WERELDERFGOED
KINDERDIJK

4 NATIONAAL
BAGGERMUSEUM

2 DUURZAAMHEIDSCENTRUM
WEIZIGT

5 NATIONAAL PARK
DE BIESBOSCH

3 IVN - INSTITUUT VOOR
NATUUREDUCATIE EN DUURZAAMHEID

3

2

5

1

WERELDERFGOED KINDERDIJK

De Werelderfgoed Kinderdijk wil **kinderen en jongeren bewust maken van de noodzaak en het belang van waterbeheer en watermanagement in Nederland, vroeger en nu.** Daarnaast wil Werelderfgoed Kinderdijk nieuwe generaties laten kennismaken met dit cultuurhistorisch erfgoed, een van de Nederlandse werelderfgoed-sites. Zij is van mening dat het onderwerp 'molen' eigenlijk altijd te 'eenzijdig' in het curriculum is geplaatst. **De molen is immers een werktuig van belang voor de economie, daarnaast is het een instrument voor waterbeheer.** Het is dus een thema dat op verantwoorde wijze vakoverstijgend kan worden behandeld in zowel het basis- als het voortgezet onderwijs.

Kijk voor het actuele educatie-aanbod op www.kinderdijk.nl/over-Kinderdijk/educatie/erfgoededucatie

3

IVN – INSTITUUT VOOR NATUUREDUCATIE EN DUURZAAMHEID

IVN is een landelijke organisatie die zichzelf als doel heeft gesteld om de mensen meer in contact te brengen met de natuur in hun directe omgeving, zodat ze leren van de natuur en ingien wat de invloed is van het eigen gedrag op de natuur. Dit wordt gedaan aan de hand van activiteiten rond vier thema's: **Natuur en Gezondheid, Natuur en Sociale Cohesie** (Groen Dichterbij), **Natuur en Duurzame Recreatie** en **Natuur en Water.**

Kijk voor het actuele educatie-aanbod op www.ivn.nl/afdeling/dordrecht

5

NATIONAAL PARK DE BIESBOSCH

Het Biesboschcentrum heeft als missie om **scholieren kennis te laten maken met dit unieke gebied, het is namelijk het enige zoetwatergetijdgebied in Nederland en een echte delta.**

Een drietal rivieren en de zee komen elkaar hier tegen. Kernboodschap is de essentie van het gebied: 'de Biesbosch is een rivierdelta- met getijbewerkt land van kreken en wilgenbossen'. Het Biesboschcentrum wil dat leerlingen leren over dit bijzondere landschap met z'n (vroegere) griendwerkers. Doelgroep zijn de midden- en bovenbouw van het basisonderwijs, waar het de programma's betreft die de cultuurhistorie van het gebied behandelen.

Kijk voor het actuele educatie-aanbod op np-debiesbosch.nl/voorlichting-educatie/

2

DUURZAAMHEIDSCENTRUM WEIZIGT

De missie van Duurzaamheidscentrum Weizigt is **het stimuleren van duurzaam denken en handelen door de scholieren en inwoners uit de Drechtsteden.** Zo zet Weizigt in op het vergroten van de bewustwording rondom het veelzijdige thema water. Weizigt coördineert het regionale educatieve programma 'Watereducatie Drechtsteden', waarbij zijn aangesloten: Waterschap Hollandse Delta, Waterschap Rivierenland, Evides Waterbedrijf, gemeente Dordrecht, gemeente Hendrik-Ido-Ambacht, gemeente Papendrecht, gemeente Sliedrecht en Duurzaamheidscentrum Weizigt. Samen bieden zij een interessant en veelzijdig aanbod van activiteiten, lessen en leskisten aan voor het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs en de inwoners in deze regio. In juni 2015 is op het terrein van Weizigt het door de partners **geheel vernieuwde Aquarama** geopend waarin de hele weg van het water is te beleven.

Kijk voor het actuele educatie-aanbod op www.weizigt.nl

4

NATIONAAL BAGGERMUSEUM

Uitgangspunt van het Baggermuseum is in alle gevallen dat de klas het **authentieke erfgoed bezoekt en aldaar les ontvangt.** Dit kan het Baggermuseum zelf zijn, het Koets-huis en de interactieve BaggerPraktijk-Tuin als industrieel erfgoed langs de Merwede. De museumlessen zijn een mix van verleden en heden, zijn interactief en worden gegeven onder begeleiding van gidsen. De opdrachten in het project "Werk aan de Merwede" vervullen de VO-leerlingen zelfstandig. **De educatieve programma's zijn ontwikkeld in samenwerking met leerkrachten, docenten en het bedrijfsleven.** De programma's zijn aangepast aan de leerstof en de didactische werkvormen die de leerlingen op school krijgen. Doelgroepen: groep 6/7/8 basisschool en VMBO. (HAVO/VWO is in ontwikkeling)

Kijk voor het actuele educatie-aanbod op www.nationaalbaggermuseum.nl

CHECK OOK DEZE WEBSITES

- www.geschiedenisvanguidholland.nl/kinderdijk-dordrecht-biesbosch
- www.watericonen.nl
- www.waterveducatie.nl
- www.slo.nl/downloads/2011/waterveducatie-curriculumvoorstel.pdf/download
- www.slo.nl/primair/kerndoelen/Kerndoelenboekje.pdf
- www.slo.nl/voortgezet/onderbouw/kerndoelen/Karakteristieken_en_kerndoelen_voor_de_onderbouw.pdf/

ERFGOEDLIJNEN: 7 STUKS IN ZUID-HOLLAND

Forten, bunkers, kastelen, landgoederen, archeologische vondsten, molens en trekvaarten zijn zichtbare restanten van onze geschiedenis. Zij creëren een omgeving met een eigen identiteit waarin het prettig wonen, werken en recreëren is. De provincie maakt het – samen met anderen – mogelijk om het erfgoed in Zuid-Holland te bezoeken, ervan te genieten en te leren over onze geschiedenis. Zo blijft ons erfgoed voor de toekomst behouden. Zie voor meer informatie www.geschiedenisvanguidholland.nl

COLOFON

Samenstelling: Erfgoedhuis Zuid-Holland – Evelien Masselink en Thea de Langen, Zeeman & de Regt Onderwijskundigen – Oss/Hengelo, www.geemanderegt.nl
Vormgeving: Diezijnvaardig, Utrecht
Druk: Libertas Pascal, Utrecht

Deze brochure kwam tot stand door bijdrages van:
Werelderfgoed Kinderdijk, Duurzaamheidscentrum Weijgigt,
IVN, Nationaal Baggermuseum, Nationaal Park de Biesbosch.
En steun van de Provincie Zuid-Holland. Delft 2016

BEZOEK ZE ALLE VIJF!

IVN.NL
KINDERDIJK.NL
NATIONAALBAGGERMUSEUM.NL
NP-DEBIESBOSCH.NL
WEIZIGT.NL

WWW.GESCHIEDENISVANZUIDHOLLAND.NL